

Werk

Titel: Herbarium Amboinense, plurimas conplectens arbores, frutices, herbas, plantas ter...

Jahr: 1750

Kollektion: Zoologica

Werk Id: PPN369547365

PURL: <http://resolver.sub.uni-goettingen.de/purl?PID=PPN369547365> | LOG_0127

OPAC: <http://opac.sub.uni-goettingen.de/DB=1/PPN?PPN=369547365>

Terms and Conditions

The Goettingen State and University Library provides access to digitized documents strictly for noncommercial educational, research and private purposes and makes no warranty with regard to their use for other purposes. Some of our collections are protected by copyright. Publication and/or broadcast in any form (including electronic) requires prior written permission from the Goettingen State- and University Library.

Each copy of any part of this document must contain there Terms and Conditions. With the usage of the library's online system to access or download a digitized document you accept the Terms and Conditions.

Reproductions of material on the web site may not be made for or donated to other repositories, nor may be further reproduced without written permission from the Goettingen State- and University Library.

For reproduction requests and permissions, please contact us. If citing materials, please give proper attribution of the source.

Contact

Niedersächsische Staats- und Universitätsbibliothek Göttingen
Georg-August-Universität Göttingen
Platz der Göttinger Sieben 1
37073 Göttingen
Germany
Email: gdz@sub.uni-goettingen.de

Hi inferius concavum gerunt petalum instar Cymbæ, in qua concavus reconditur flosculus, sese aperiens in tria crassiuscula & flavescencia petala, e quibus purpurea eminet lingua, quæ simul repræsentant os seu rictum Leonis cum lingua extensa.

Radice gerit vilem, ex paucis constantem fibrillis, & inter alia Angraeca crescit in silvestribus arboribus in Toleeuwo, qui pagus est oræ Orientalis Amboinæ.

CAPUT OCTAVUM.

Angræcum purpureum. Angrec jambu.

Duodecima species tam raro folia exhibet conspicienda, ut a multis habeatur aphylla. Hoc observavi discrimen, quod quæ in litoreis crescit scopulis & arboribus, foliis plerumque sit destituta, sed quæ in ipsa terra in arboribus provenit, folia profert, ita ut binæ hujus species formari possint, quod tamen non opus est, quum varietas nimis parva est.

Litorea species primo gerit caulem angulosum & striatum, in multis inæquales articulos distinctum, qui semper in medio magis protuberant quam in extremitatibus, uti & totus caulis prope radicem tenuissimus est & rotundissimus, qui folia producit uti præcedens minus Angræcum, alternatim posita, quinque pollices longa, ultra unum lata, & superius filia uti reliqua.

Caulis pedis circiter altitudinem attingit, ac foliis ornatus est, quæ vetusta decidunt, ac nudum relinquunt caulem, atque hinc fit, ut putetur foliis destitui, nam prope hunc alter excrescit peculiaris caulis ex radice, binos tresve pedes altus, inferius prope radicem tenuior quam in reliqua parte, in similes ventricosos articulos distinctus. In articulorum connexu, qui semper humiliores sunt ipso ventre, flosculi excrescunt fasciculati seu verticillati quasi, instar florum Jambi, circa articulos ad unam partem nudi.

Hi flosculi peculiarem habent formam, a prioribus diversam, quinque enim gerunt petala non aperta, sed compressa instar tubi, ab inferiore parte aperta, atque ibi Sacculum seu corniculum gerunt instar Orchidum, pollicem longi, vel paulo minores, ac vix pennam crassi. Superiores oræ in apices distinctæ sunt, atque interne bina posteriora petala cassidem tegunt purpuream seu roseam instar coloris Cassombæ, inodori penitus. Hi florum fasciculi circa medium caulis dependent, qui prope apicem nudus est. Fructus ignoti huc usque sunt, radix rara est, ex paucis constans fibrillis brevibus.

Hæc species in litore reperitur, tam in curtis crassisque arboribus, quam in præruptis rupibus, in quibus cariola ligna & flagella projecta sunt.

Nomen. Peculiariter dicitur *Angræcum purpureum* & *nudum*. Malaice *Angrec jambu*, & *Angrec cassumba*; Javanice *Rangrec*, quo nomine reliqua etiam indignant Angraeca.

Secundo. Silvestris species a priore haud differt, nisi quod copiosiora exhibeat folia, ex muscosa enim & tenui fibrosa radice octo decemque excrescunt caules, octo novemque pedes longi, quorum crassiores folia, ac tenuiores flores proferunt, in multis articulos distincti, qui non multum ventricosi sunt uti prioris, sed profunde sulcati & striati.

Folia in caulibus ad quatuor pedum distantiam a radice oriuntur, simplicia & alternata supra sese invicem, tenuiora quam in aliis Angræcis, quinque & sex pollices longa, binos lata digitos, acuminata, cum nervo medio inferius protuberante, saporis fatui & muscosi. Caulis pars foliosa crassior est inferiore.

Caulis florifer in medio circiter flores profert copiosos & globosos quasi, nunc ab hac, nunc ab alia caulis parte, quivis flosculus unguem digiti circiter longus est, angustum caliculum referens, vix pennam crassus, inferius sacculo acuminato & striato auctus, seu in angusta petala distinctus, quæ sese superius in quinque apices aperiunt, & interne alium albicantem caliculum exhibent, flores hi coloris sunt purpurei, rubentes, & inodori, qui in conspectum veniunt Octobri & Novembri.

Nomen.

Deze hebben van onderen een bol blaadje als een schuitje, daar in legt een bol bloempje in drie geelagtige dikke blaadjes zig openende, daar tusschen een peers tonksken uitkykt, te zamen verbeeldende een Leeuwen-mond met een uitgesteeke tong.

Het heeft een zohere wortel, uit weinige vazelingen bestaande, en groeit onder andere Angreks op wilde bomen op Toleeuwo, een Dorp van Amboins Oostboek.

AGTSTE HOOFDSTUK.

Het purpere Angrek.

De twaalfste zoorte werd zoo zelden met bladeren gezien, dat het van veele voor bladeloos gehouden werd. Ik heb dit onderscheid daar van bevonden, dat het geene op strandklippen en bomen wast, meest zonder bladeren gezien, maar 't geene landwaart en op de bomen groeit, heeft zyne bladeren, zoo dat men twee soorten daar van zoude kunnen maken, 't welk egter niet nodig is, vermits het verschil te klein is.

I. Deze standzoorte heeft vooreerst een geboekten of gestrepten steel, in veele ongelyke leden verdeeld, die altyd in de midden dikker zyn dan aan de enden, gelyk den gebeelen steel beneden by de wortel op 't dunste en rondste is, dragende bladeren gelyk de voorgaande kleine Angreks, met beurten boven malkander staande, vyf duimen lang, ruim een breed, en vooren gekloeft als andere.

Deze steel werd omtrent een voet hoog, en draagt niets dan bladeren, dewelke oud geworden zynde afvallen, en den blooten steel nalaten, en hier van komt het, dat men 't voor bladeloos agt, want bezyden de voornoemde komt nog een andere byzondere steel uit de wortel, twee en drie voeten hoog, beneden by de wortel dunder, dan vervolgens, en in diergelyke buikagtige leden verdeeld. In de zamenvoegingen dezer leden, die altyd lager staan dan baren buik, groeijen de bloempjes met bosjes by malkander hangende, als wervels of het bloeizel van Jamboe, rondom de leden of aan de eene zyde blood.

Deze bloempjes hebben een byzonder fatsoen, van de voorgaande verschillende, want ze hebben wel vyf blaadjes, die niet geopent staan, maar t'zamen geslooten als een pyppje, aan de onderste zyde geopent, en daar by een klein zakken of boortje, gelyk de Orchides, een duim lang of minder, en schaars een schaft dik. Boven zyn de kanten in spitzen verdeeld, en binnen bedekken de twee agterste blaadjes een helmken van werwe, purper of rooze-rood, gelyk de couleur Cassomba, gants zonder reuk. Deze bosjes hangen omtrent het midden dezes steels, en by de spitzen is het byna kaal, de vrugten zyn nog onbekent, de wortel is weinig, en uit korte vazelingen gemaakt.

Deze zoorte vinat men op strand, zoo wel op korte en dikke bomen, als op steile klippen, daar op vermoltzende ryskens en boutjes leggen.

Naam. Men noemt het in 't byzonder *Angrecum Purpureum* en *nudum*; in 't Maleits *Angrek jambu*, en *Angrek Cassumba*; op 't Javaans *Rangrec*, gelyk zy ook alle andere Angreks noemen.

II. De landzoorte verschilt niet van de voorgaande, dan dat ze meer bladeren vertoont, want uit een mosagtige en dunne vazelige wortel, komen agt en tien steelen voort, agt en negen voeten lang, waar van de dikkere bladeren, en de dunder bloemen dragen, in veele leden verdeeld, die geen zonderlyke hulten hebben als het voorige, maar diep gevoorent en gestrept zyn.

De bladeren aan haare steelen staan wel vier voeten van de wortel af beginnende, en dan met beurten enkelt, en veele boven malkander, dunder dan andere Angrek, vyf en ses duimen lang, twee vingeren breed, spits toelopen-de, met een middelzenurwe beneden uitbuilende, smets en smeerig van smaak. Het deel des steels, daar de bladeren aan staan, is dikker dan beneden.

De bloemdragende steel heeft zyne bloemen omtrent de midden, deze hangen in ronde bolletjes veele by malkander, dan aan de eene dan aan de ander zyde van den steel, ieder bloempje is omtrent een nagel van een vinger lang, en als een smal keltje, schaars een schaft dik, beneden met een spits sakske langs beenen gestrept, of in smalle blaadjes deelbaar, die zig boven in vyf spitzen openen, en van binnen een witagtig styf keltje vertoonen, zy zelfs zyn van couleur purper-rood, en zonder reuk, men ziet ze in October en November.

O 3

Naam.

Nomen. Latine *Angræcum purpureum silvestre*; Malaice *Angrec cassomba* seu *Jambu*; Javanice *Rangrec* uti præcedens.

Locus. In silvestribus crescit arboribus, uti in Varingis, Samaria, & Caryophyllis.

Ufus. Ejus caules contuli, calefacti, & illiniti curant *Matta ican*, seu *Paronychiam manuum & digitorum*, si nempe non erumpat, ut tumor dissolvatur & dissipetur, vel si nimis increverit, ut rumpatur.

In altis silvestribus arboribus hi caules septem & octo pedum altitudinem attingunt, inferius plerumque nudi, in medio floriferi, & superius foliosi, lentum continent mucum, qui copiose effluit, si scindantur vel rumpantur, sed ob nimiam tenacitatem haud facile abrumpi possunt. Prope radicem rotundi sunt, dein profunde striati vel sulcati, ac superius inter folia ex rotundo plani, binis oris lateralibus.

Aliæ quædam *Angræci* species, quæ dein ad notitiam meam pervenere, occurrunt in *Auctuar. Cap. 57.* supra jam memoratæ.

Tabula Quinquagesima

Ad Figuram primam *Angræcum* exhibet *purpureum*, quod est *secunda species* hoc Capite 8. descripta.

Figura secunda *Herbam* sinit *supplicem*, ac quidem ejus *primam speciem*, quæ adfinis est *Thalia Maravara H. Malab. part. 12. Tab. 4.*

Figura tertia *Angræcum* denotat *terrestre alterum Cap. undecimo* descriptum cum ejus *fructu A.*

CAPUT NONUM.

Herba supplex. Daun subat.

Adfinis hæc herba videtur *Angræco*, atque ipsius nobilitatis parasitus est, qui plerumque aulam sequitur, quinque ejus sunt notæ species, primo minor seu vulgaris, ac quatuor majores.

Primo. *Herba supplex minor*, herbula est semi pedum alta, & fere acaulis ex radice proveniens, nam inferius ex radice mox folia prodeunt in binis ordinibus sibi alternata, ac vicissim sese complectentia, plana penitus, acsi compressa essent.

Quodvis foliolum pollicis articulum longum est, vix semi digitum latum, firmum, & crassiusculum, ex ortu oblique positum, inferius rectum, seu parum inflexum, superius ventricosum, unde folium in medio latius est, quam inferius, forma acinacis seu crescentis lunæ. Inferius combinata videntur esse, acsi folium per medium complicatum esset, superius autem sunt integra, intense glauca, externe glabra, interne fibrosa, & falsi saporis cum levi aciditate, diu vegeta, si abrupta in ædibus suspendantur.

Horum foliolorum octo vel decem in uno locantur ordine, ac media maxima sunt. Tales vero foliosæ collectiones quatuor, sex, & septem tenuibus in caliculis simul ex radice excrescunt, quæ vilis est, & ex muscosis componitur fibrillis, quibus tamen sese tam firmiter arborum corticibus infigit, ut foliola sine radice plerumque abstrahantur. Plerumque nil nisi hæc foliola in hac observantur plantula, sed si sit senior, flores ac semina profert.

Flosculi pusilli sunt, vix magnitudinem florum *Oxyacanthæ* habentes, ac simplices ex foliolis erumpentes, sunt enim quasi caliculi breves, curti, intense fusci, superius oras gerentes acutas, in pusillo viridi ac barbato caliculo positi, post flores viridia sequuntur granula, *Oryzæ grana* referentia, diu sustinentia emarcidos flores, interne repleta flava & pilosa farina uti in *Angræco*.

Crescit in *Meng'o caseolari*, seu *Waccat* in litoribus, uti & in *Varingis*, aliisque litoreis arboribus, quæ obliquum gerunt truncum.

Nomen. Latine *Herba supplex minor*; Malaice *Daun subat*, quæ distinguenda est ab alia *Daun subat*, quam supra in initio decimi libri sub speciebus Graminis descripsimus, unde & Ternatenses aliud ipsi tribuunt nomen.

Secundo.

Naam. In 't Latyn *Angræcum purpureum silvestre*; in 't Maleits *Angrec cassomba*, of *Jambu*; op 't Javans *Rangrec*; als 't bovenstaande.

Plaats. Het waft op wilde bomen, als op de *Waringe*, *Samaria*, en *Nagel-bomen*.

Gebruik. Zyne steelen gestooten, warm gemaakt, en opgesmeert, geneezen de *Matta ican*, of de vyfer aan de handen en vingeren, te weten als by niet uitbreeken wil, om het gezwel te verdeelen en te vernietigen, of anderzints al groot geworden zynde, te doen opbreeken.

Op hooge wout-bomen werden deze steelen zeven en agt voeten lang, van onderen op meest bloot, in de midden met bloemen, en boven aan het eind wederom met eenige bladeren, zy steeken vol taajen slym, derwelke overvloedig daar uit komt, als men ze snyd of breekt, dog wegens haare groote taajigheid zyn ze niet af te breeken. By de wortel zyn zy rond, daar na diep gestreept of geribt, en vooren tusschen de bladeren uit den platten rond, met twee kanten aan de zyden.

Nog eenige andere soorten van *Angrek*, derwelke later tot myn kennisse zyn gekomen, ziet in *Auctuar. Cap. 57.* welke even boven zyn verhandelt.

De Vyftigste Plaat

Vertoont in de eerste Figuur het *purpere Angrek*, en wel deszelfs tweede soort, in dit agtste Hoofdstuk beschreeven.

De tweede Figuur wyft aan het ootmoedige *Kruid*, en wel deszelfs eerste soort, welke naby komt aan de *Thalia Maravara* van de *H. Malab. part. 12. Tab. 4.*

De derde Figuur verbeeldt het andere wilde ofte hoere *Angrek*, in het elfde Hoofdstuk beschreeven, met deszelfs vrugt A.

NEGENDÉ HOOFDSTUK.

Het ootmoedig Kruid.

Onder de maagschap van *Angrek* wil zig dit kruid mede rekenen, en het mag onder deszelven Adel voor *Parasitus* of *flatterder dienen*, die dog gemeenlyk het hof volgen, men heeft 'er vyf soorten van, een kleine of gemeene, en vier groote.

I. *Herba supplex minor*, is een klein kruideken, niet boven een halve voet hoog, schier zonder steelen uit den wortel spruitende, want van onderen af beginnen ze straks boven de wortel op een zeer kort steeltje, twee rygen bladeren tegens malkander geschikt, met beurten 't eene 't ander omvattende, gants plat, als of ze gedrukt waren.

Ieder blaadje is een lid van een duim lang, schaars een halve vinger breed, styf en dikagtig, uit haare vergaderinge schuyns staande, aan de onderste kanten regt of weinig gebogen, maar de bovenste kant is buikig, waar door het blad in de midden breeder word dan agter, in de gedaante van een Zabel of wassende Maan. Aan 't agterste eind schynen ze dubbelt te zyn, regt als of 'er een blad in de lengte gevouwen was, dog aan de voorste kanten zyn ze geel, hoog zee-groen, buiten glad, binnen dradig, en zigtig van 'smaak, met een kleine zuurte, lange in haar wezen blyvende, als men ze afgebroken in de huizen opvangt.

Van zulke blaadjes staan agt of tien in eene ryge, en de middelste zyn de grootste. Maar zulke vergaderingen staan vier, ses, en zeven, met haare dunne steeltjes by malkander uit eene wortel, derwelke geringe is, uit Mosagtige vazelingen bestaande, met derwelke het zig eger zoo vast aan de schorze der bomen legt, dat men de blaadjes meest zonder wortelen afrekken kan. Den meesten tyd ziet men anders niet daar aan dan deze bladeren, dog regt oud geworden, brengt het zyne bloemen en zaden voort.

De bloempjes zyn klein, schaars zoo groot als *Mai-bloempjes*, enkel tusschen de blaadjes uitkykende, want het zyn korte naauwe kelkjes, hoog-bruin, boven met spitze randen, in een klein groengebaart kelkje staande, na dezelve volgen de groene knopjes als rystkorrels, hebbende de drooge bloemen nog lange boven op, binnen met een bleekgeel, en hairig meel gevult, gelyk in het *Angrek*.

Het waft op de bomen *Mangium caseolare*, of *Waccat* aan strand, als mede op de *Waringe-bomen*, en andere strand-bomen, die met den stam wat schuyns leggen.

Naam. In 't Latyn *Herba supplex minor*; in 't Maleits *Daun subat*; men moet het onderscheiden van een ander *Daun subat*, 't welk wy boven in 't begin des tien-de boeks onder de soorten van gras beschreeven hebben, daarom het ook de *Ternatansen* een anderen naam geven.

II. *Herba*